

УДК 620.91:339.13](477)

ШВИДКИЙ ОЛЕГ,
директор ДП "Наукагаз"

РОЗВИТОК ГАЗОВОГО РИНКУ В СУЧАСНІЙ ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

У статті досліджуються проблеми функціонування газового ринку України в контексті критеріїв ефективності, відкритості, транспарентності, міжнародної конкурентоспроможності. Оцінений потенціал нарощування власного видобутку газу із традиційних та нетрадиційних джерел з урахуванням природно-ресурсних, технологічних, соціально-економічних, управлінських і геополітичних факторів. Окреслені шляхи розвитку розвідки, видобутку, транспортування, зберігання й дистрибуції природного газу. Обґрунтована необхідність розширення та організаційно-правового оформлення міжнародного співробітництва зі світовими ТНК у цих сферах. Підкреслено критичну значущість для України активної політики енергоефективності й газозаміщення.

Ключові слова: енергетична стратегія; вуглецеві енергоносії; газовий ринок; енергоефективність; газозаміщення.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Ефективне функціонування газового ринку є однією з необхідних передумов забезпечення економічної безпеки держави, розвитку міжнародного співробітництва в енергетичній сфері. На цьому наголошують як вітчизняні вчені та фахівці-практики, так і зарубіжні дослідники та експерти.

У контексті ключових завдань Енергетичної стратегії України поряд із диверсифікацією джерел вуглецевих енергоносіїв, підвищенням енергоефективності, розвитком нетрадиційних джерел енергії принципово важливе значення має збільшення їх власного видобутку. Для досягнення до 2030 р. 95 % самозабезпечення України енергоресурсами планується збільшення видобутку нафти в 1,3 раза (із 3,6 до 4,5 млн т), а природного газу - у 2,2 раза (з 20,5 до 44,4 млн куб. м) [6]. Це, у свою чергу, потребує мобілізації значних технологічних, фінансових і кадрових ресурсів, реалізації цільових національних і спільних із зарубіжними партнерами інвестиційних проектів. Разом із тим, у цьому плані зберігається певна стратегічна невизначеність.

Метою статті є огляд й аналіз газового ринку України та перспектив його розвитку.

Виклад основного матеріалу. З ряду внутрішніх причин ресурсного, технологічного, економічного, соціального й екологічного характеру ринок газу (рис. 1) займає чільне місце в енергозабезпеченні промислового й житлово-комунального секторів національної економіки, виконуючи ряд функцій: контрольню-регулюючу - організаційну й контрольну видобутку, розподілу, зберігання та транспортування газу до кінцевого споживача; ціноутворювальну - встановлення рівня ринкових цін на газ на основі контрактів між споживачами та постачальниками; інформаційну - моніторинг обсягів видобутку й споживання, зміни цін тощо; посередницьку - створення умов для вільної торгівлі енергоресурсами та право вибору споживачем постачальника [8, с. 9].

Розвиток національного ринку газу знаходиться під впливом не тільки внутрішніх, але й зовнішніх факторів зовнішньої енергетичної кон'юнктури. Слід зазначити, що останніми роками відбуваються суттєві зміни в структурі міжнародних газових ринків, пов'язані зі стрімким

розвитком міжнародних ринків скрапленого природного газу та збільшенням його частки в сукупному світовому споживанні газу; значним поширенням технологій та збільшенням обсягу видобутку "нетрадиційного" сланцевого газу з тих родовищ, розробка яких до останнього часу була економічно не вигідною; зміною ролі морських родовищ у світовому видобутку газу; прогресом технологій вилучення газу з морських газогідратів [9, с. 37].

Так, найбільш цікавий для нас європейський енергетичний ринок (табл. 1) характеризується диверсифікацією джерел за рахунок форсованого імпорту вугілля, скороченням попиту на природний газ як трубопровідний, так і скраплений, імпортні поставки якого суттєво сприяли демонополізації європейського газового ринку. Це суттєво впливатиме на ринкову кон'юнктуру, призводячи до зниження цін на природний газ, у першу чергу, російський.

Зі спожитих у 2012 році Україною 55 млрд куб. м газу 37 % склав газ власного видобутку, а 60 % (33 млрд куб. м) - газ, імпортований із Росії. При цьому Україна видобуває лише традиційний природний газ на континентальних родовищах та екваторіальному шельфі.

За офіційними оцінками, потенційні ресурси традиційного газу в Україні на сьогодні становлять 5,4 трлн куб. м, розвідані запаси - 1,1 трлн куб. м [6]. Державним балансом запасів корисних копалин України враховано 320 родовищ вуглеводневої сировини, зокрема 1118 млрд м. куб. природного газу [16]. Аналіз структури ресурсної бази природного газу України показує, що запаси розвіданих нині родовищ не дозволяють забезпечити стабільне нарощування об'ємів видобутку газу. Основними причинами цього, на думку експертів, є:

- виявлені в Україні родовища газу є переважно невеликими за об'ємами ресурсу, 75 % із них мають первісні запаси менше 10 млрд куб. м;
- основні родовища газу України розробляються вже 40-60 років і на дві третини вироблені;
- більше 15 % розвіданих запасів газових родовищ України за критеріями рівня виснаженості покладів і характеристикою породи колекторів відносяться до категорії важковидобувних, що потребує застосування

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.

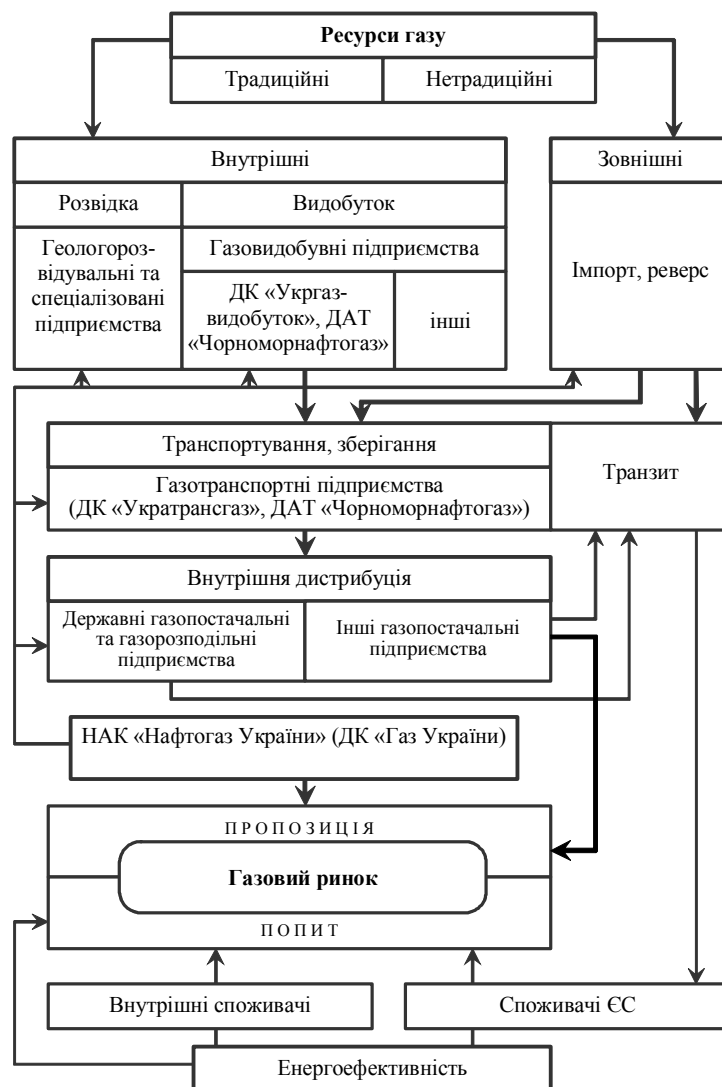

Рис. 1. Організаційна побудова газового ринку України.

Таблиця 1. - Показники газового ринку ЄС [8, с. 10]

Рік	Обсяг споживання, млрд м ³	Обсяг власного видобутку, млрд м ³	Дефіцит, млрд м ³	Обсяг імпорту, млрд м ³	Частки окремих країн в обсязі імпорту, %				
					Росія	Норвегія	Алжир	Нігерія	Катар
2002	451,7	227,6	224,1	284,87	45,0	26,2	21,2	2,2	0,9
2004	486,7	227,3	259,4	299,04	43,8	24,9	18,2	3,7	1,4
2006	489,7	201,3	288,4	328,98	39,3	25,5	16,4	4,3	1,8
2008	497,3	193,3	304,0	338,56	37,6	28,9	14,7	4,0	2,2
2010	502,9	177,8	325,1	347,26	31,8	28,2	14,4	3,6	8,6
2012	443,9	149,6	294,3	377,2	34,5	28,3	8,7	—	—

спеціальних новітніх наукоємних і високозатратних технологій та устаткування [5, с. 39].

За прогнозами розробників проекту Енергетичної стратегії до 2030 року споживання газу в країні становитиме близько 45-50 млрд куб. м. при обсягах видобутку традиційного газу на рівні 20 млрд куб. м. За розрахунками Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), за умови успішного розвитку енергетики України зі збереженням нинішніх трендів й урядової політики, помірне інвестування в газовидобувну галузь дозволить збільшити видобуток традиційного газу до 23,5 млрд куб. м до 2020 року й 25,7 млрд куб. м до 2030 року [8].

За таких умов актуалізується питання забезпечення приросту видобутку природного газу в Україні за рахунок нетрадиційних його видів - газу глибоководних

шельфів, щільних порід, сланцевого газу й метану вугільних родовищ.

У зв'язку з відсутністю точних геологічних даних про нетрадиційні ресурси газу, сьогодні важко оцінити їхні об'єми, технологічні можливості, вартість видобутку, екологічні наслідки. Разом із тим, інформація про характеристики геологічних структур і результати аналізу технологічних аспектів майбутнього видобутку уможливають попередні прогнози, насамперед, на основі зіставлення з аналогами світової практики.

За офіційними оцінками, потенційні ресурси газу українського сектора глибоководних акваторій Чорного та Азовського морів складають від 4 до 13 трлн куб. м газу, а прогнозований об'єм його видобутку на 2030 рік прогнозується в 7-9 млрд куб. м на рік [6].

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.

Ресурси газу щільних порід учені Київського національного університету імені Тараса Шевченка оцінюють у 4-6 трлн куб. м (у Східному регіоні - 3-4 трлн куб. м, у Західному - 1-2 трлн куб. м.), за даними Чернігівського відділення Українського державного геологорозвідвального інституту, у Дніпровсько-Донецькій западині - у межах 8,5 трлн куб. м. [5, с. 40]. За даними "Україна-геоцентр" (м. Полтава) - 9,4 трлн куб. м у Східному нафтогазоносному регіоні, за даними Агентства енергетичної інформації США - у 5,6 трлн куб. м, із яких технічно видобувними є 1,2 трлн куб. м. Згідно з проектом Енергетичної стратегії України, ресурси газу щільних порід складають від 2 до 8 трлн куб. м із прогнозованим початком його видобутку у 2017 р. та досягненням до 2030 р. об'ємів видобутку 7-9 млрд куб. м на рік.

Ресурси сланцевого газу України на рівні 5-8 трлн куб. м зосереджено в Західному й Східному регіонах. При цьому передбачається, що промисловий видобуток сланцевого газу почнеться не раніше 2022 року і в 2030 році може становити, залежно від сценарію розвитку, від 6 до 11 млрд куб. м. За умови використання лише технічно доступного сланцевого газу доведених запасів цих ділянок вистачить на 27 років видобутку.

За умов відсутності апробованих методик оцінки видобувних із породи ресурсів метану засобами дегазації, приблизні кількісні оцінки метановугільних родовищ в Україні коливаються: за даними фахівців Державної комісії України із запасів корисних копалин - від 1,8 до 12 трлн куб. м, за даними Міжнародного енергетичного агентства (МЕА) - більше 3 трлн куб. м, відповідно до проекту Енергетичної стратегії України - від 12 до 25 трлн куб. м, при річному видобутку у 2030 р. 2-4 млрд куб. м. При цьому констатується сумнівна тех-

нічна можливість видобутку значної частини цих запасів через переважно малу товщину та велику глибину покладів [6].

Досягнення прогнозованих обсягів видобутку власного традиційного й, особливо, нетрадиційного газу залежатиме від здатності подолати обмежувальні технологічні, економічні й екологічні фактори, залучити й ефективно реалізувати значні внутрішні та зовнішні інвестиції із забезпеченням конкурентної собівартості й ціни (табл. 2).

Зважаючи на значущість та складність вирішення комплексних перспективних проблем розвитку національної газової галузі, зауважимо, що потрібні системні державні заходи щодо їх належного розв'язання. У цьому плані Комітет з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки України рекомендує: опрацювати питання щодо доцільності законопроекту про нетрадиційні вуглеводні; розглянути питання щодо внесення змін до Податкового кодексу (у частині послаблення оподаткування робіт із пошуку й видобування нетрадиційних вуглеводнів) і Кодексу про надра (у частині екологічних питань видобування нетрадиційних вуглеводнів); розробити нові та внести зміни до чинних регуляторних підзаконних актів з метою перегляду норм і стандартів, що не враховують сучасних досягнень технологій буріння колекторів нетрадиційних вуглеводнів; перед початком робіт на перспективних площах із видобутку сланцевого газу провести оцінку їхнього екологічного стану, постійно проводити моніторинг стану довкілля в процесі виконання робіт; підготувати програму комплексного наукового супроводу проектів із розвідки й видобутку нетрадиційних вуглеводнів [1].

Таблиця 2. - Оцінка потенціалу власного видобутку газу в Україні*

Ресурси газу	Оціночні характеристики			Обсяг інвестицій до 2030 р. млрд грн	Собівартість грн/тис. куб. м
	Прогноз запасів трлн куб. м	Прогноз видобутку у 2030 р., млрд куб. м	Обмежувальні фактори		
Традиційний газ	5,4	15-24	виснаження запасів високої якості, збільшення глибини буріння	100-115	650-900
Нетрадиційний газ, у т. ч.					
• газ глибоководного шельфу	4-13	7-9	висока вартість розвідки, значні капіталовкладення в інфраструктуру	80-90	600-1000
• газ щільних порід	2-8	7-9	велика глибина залягання	55-65	1500-2200
• сланцевий газ	5-8	6-11	невисока концентрація газу, низька проникність газоносних порід, екологія	35-45	2100-2800
• метан вугільних пластів	12-25	2-4	велика глибина залягання й невелика товщина вугільних пластів	12-15	2300-3300

* Складено автором за [3, 4, 6].

Загалом, серед пріоритетних завдань із розробки газових родовищ слід відзначити необхідність удосконалення існуючих систем розробки родовищ газу як один із основних шляхів забезпечення приросту запасів та збільшення видобутку вуглеводнів в Україні; створення й використання нових перспективних родовищ газу переходом до їх моделювання; проектування ефективних систем розробки родовищ газу та створення на їхній основі проектних технологічних документів на сучасному науково-технічному рівні; використання інтелектуальних та інформаційних технологій управління розробкою родовищ газу, у т. ч. 4D-технологій із метою виявлення та локалізації залишкових запасів; розробку та

запровадження комплексного інвестиційного проектування до розробки (освоєння) перспективних родовищ (структур) газу та нафти для забезпечення системного й прогнозованого нарощування видобутку з власних родовищ [12, с. 6]. Очевидно, що акценти мають змінюватись у площину пошуку нових технологічних й організаційних рішень з інтенсифікації геологорозвідвальних робіт, насамперед у глибоководній зоні акваторії Чорного моря для видобутку природного газу, а також промислового видобутку сланцевого газу, для чого, як ми бачимо, в Україні є належні умови й перспективи.

З економічної точки зору слід зазначити, що, за експертними оцінками, для досягнення цільових показ-

ників видобутку газу до 2030 року треба інвестувати більше 45 млрд дол. [6]. При відсутності достатніх власних фінансових і технологічних ресурсів для розробки складних і нетрадиційних родовищ, вочевидь, потребується масштабне залучення в цю сферу транснаціональних інвесторів. За умов прийняття Урядом України ряду стратегічних рішень, забезпечення стабільного й зрозумілого середовища, проведення гнучкої регуляторної та податкової політики найбільш зацікавленими в діяльності на українському ринку є компанії Shell (видобуток нетрадиційного газу на Юзівській ділянці Донецької та Харківської областей), Chevron (Одеська площа Львівської та Івано-Франківської областей) і Exxon Mobil (на шельфі Чорного моря), які практично готові до реалізації крупних довготермінових інвестиційних проектів.

Виходячи із сучасної світогосподарської практики, можемо стверджувати, що ознаками конкурентоспроможного газового ринку є відсутність перешкод для реалізації гравцями ринку всього вилученого природного газу; ринкове ціноутворення; однакові умови та відсутність привілеїв та дискримінації доступу до газотранспортної системи країни; сучасна інституціональна структура.

Інтегрований та відкритий газовий ринок передбачає: відсутність регулювання товарних цін на газ на оптовому рівні; формування цін залежно від попиту та пропозиції як результату конкуренції між природним газом власного видобутку та імпортованим газом й іншими альтернативними видами палива. Ключовими елементами у створенні рівних умов для всіх учасників ринку України є такі: ефективний та недискримінаційний доступ до системи транспортування, розподілу й зберігання газу; визначення доступної пропускної спроможності прозорим і справедливим шляхом; забезпечення належного місячного розподілу заявлених об'ємів постачання газу й безперешкодної його подачі споживачам; надійна інституційна та функціональна незалежність оператора газотранспортної системи (ГТС) [10, с. 41].

Структурні перетворення газового ринку сприятимуть більш ефективному функціонуванню енергетичного сектора України в майбутньому, оскільки промислові споживачі газу матимуть можливість оперативної й без загрози фінансових санкцій змінювати постачальника, що зменшить їхню залежність від довгострокових контрактів; виконання вимог про надання всієї необхідної інформації полегшить процес закупівель промисловими споживачами газу та підвищить прозорість поставок енергоносіїв; формування цін на конкурентних засадах у середньостроковій перспективі дасть змогу уникнути штучного завищення їх чи заниження, зокрема й для споживачів побутового сектора; монополізація транзитних активів сприятиме надходженню інвестицій в енергетичну інфраструктуру; посилення єдиного регуляторного органу (Національної комісії регулювання електроенергетики) підвищить його незалежність від бізнесових інтересів і політичних впливів [2, с. 4]. У міжнародному контексті експерти справедливо наголошують, що ефективно функціонуючий газовий ринок передбачає не тільки можливість вибору варіантів купівлі-продажу газу для всіх його учасників, але й можливість імпорту й експорту газу без додаткових технічних і податкових перешкод [10, с. 39-40].

Слід акцентувати на тому, що як реалізація диверсифікаційних проектів із реверсом газових потоків із країнами-сусідами, так й оптимізація внутрішнього газового ринку тісно пов'язані з трубопровідною інфраструктурою та режимом експлуатації вітчизняної ГТС.

На наш погляд, основними напрямками прикладних наукових досліджень проблем транспортування газу є покращення функціонування окремих компонентів трубопровідних систем; підвищення ефективності управління ГТС; розробка автоматизованих систем управління; розвиток систем обліку газу; розробка програм заміщення моторних палив стиснутим та скрапленим природним газом; виявлення можливостей збільшення пропускної спроможності діючої ГТС України; розробка перспективних сценаріїв надходження й розподілення газу; формування основного переліку задач та алгоритмів аналізу фактичного та перспективного завантаження ГТС. Важливу роль при цьому відіграє визначення обсягів та аналіз втрат газу для їх зменшення під час зберігання в підземних сховищах. У процесі досліджень фахівцями "Науканафтогаз" було розроблено методику оцінки та нормативи втрат газу під час його зберігання в підземних сховищах газу (ПСГ), урахувавши структуру споживання природного газу та сучасний стан підземного зберігання природного газу в Україні та найбільш розвинених країнах світу. Це дозволяє моделювати сезонні й добові зміни попиту, визначити необхідні об'єми зберігання газу й максимальну продуктивність ПСГ, а також напрямки розвитку мережі ПСГ. На цій основі обґрунтовуються інвестиційні проекти з енергозбереження та енергоефективності ГТС України. Загалом напрям транспортування нафти й газу передбачає виконання таких основних завдань, як створення й використання постійно діючих геолого-технологічних моделей підземних сховищ газу; паспортизація об'єктів нафтогазотранспортної системи; науково-технічне обґрунтування можливостей збільшення пропускної спроможності діючої нафтогазотранспортної системи України; науково-технічна підтримка реалізації "Концепції функціонування та розвитку системи підземних сховищ газу України" [12, с. 7].

У напрямі формування в Україні відкритого й конкурентного газового ринку було прийнято Закон "Про основи функціонування ринку природного газу" (2010 р.), що наближає Україну до правил, за якими працює європейський ринок, а також більше 20 нормативно-правових актів, серед яких "Визначення ступеня кваліфікації споживачів природного газу", "Порядок доступу до єдиної ГТС України", "Правила користування природним газом для юридичних осіб" тощо. Подальше реформування галузі має сприяти, з одного боку, підвищенню ефективності функціонування вітчизняного газового ринку, розвитку газової інфраструктури, енергозбереженню, а з іншого - стабільності конкурентоспроможного розвитку розвідки й видобутку власного традиційного й нетрадиційного газу для досягнення належного рівня національної енергетичної та економічної безпеки.

Висновки

Газовий сектор енергетики займає чільне місце в сучасній структурі енергозабезпечення української економіки. При наявності значних природних ресурсів газу на його розвиток впливають, насамперед, внутрішні ресурсні, технологічні, соціально-економічні, екологічні та управлінські фактори. За умов домінування у світовому енергоспоживанні вуглецевої енергії постійно зростає також вплив гео економічних і геополітичних викликів стосовно як промислового видобутку газу, так і його трансконтинентального транспортування.

Обмежені внутрішні можливості забезпечити належний рівень енергетичної та економічної безпеки шляхом самозабезпечення традиційними енергоносіями обумовлюють необхідність, з одного боку, пошуку

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.

ефективних шляхів стратегічного міжнародного співробітництва в технологічній та фінансово-інвестиційній сферах щодо налагодження промислового видобутку нетрадиційного газу (газу із глибоководного шельфу, щільних порід, сланцевого газу, метану вугільних пластів), а з другого - розвитку енергоефективних і газозаміщуючих технологій у промисловості, електроенергетиці, житлово-комунальному господарстві.

Обумовлений структурними деформаціями процес реформування енергетичного сектора України відбувається з урахуванням міжнародних принципів, правил і стандартів. Необхідні подальші зміни в нормативно-правовому та організаційному середовищі функціонування газового ринку України з орієнтацією на його демонополізацію, подальшу відкритість і транспарентність з урахуванням інтересів усіх учасників. За умов визначеності й дотримання національних гео економічних інтересів і пріоритетів це дозволить залучити у сферу розвідки, видобутку та транспортування газу на засадах стратегічного партнерства значні інвестиції світових нафтогазових ТНК, активізувати конкурентну діяльність національних державних, приватних і змішаних компаній.

ЛІТЕРАТУРА

1. Видобуток сланцевого газу в Україні: перспективи та виклики // Офіційний веб-портал Верховної ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
2. Газизуллін І. Газовий ринок України: європеїзація та російський чинник / І. Газизуллін, Л. Лозовий [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.eu.prostir.ua/files/1319138654656/Gas%20Options_ua_14_10%20%281%29.pdf.
3. Газовый потенциал Украины // Энергополитика - Нефть и Газ. - 2012. - № 4/7. - С. 66-71.
4. Газодобыча в Украине - 2012 // Энергополитика - Нефть и Газ. - 2012. - № 8/9. - С. 44-51.

Швидкий Олег,

директор ДП "Науканафтогаз"

РАЗВИТИЕ ГАЗОВОГО РЫНКА В СОВРЕМЕННОЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ УКРАИНЫ

В статье исследуются проблемы функционирования газового рынка Украины в контексте критериев эффективности, открытости, транспарентности, международной конкурентоспособности. Оценен потенциал наращивания собственной добычи газа из традиционных и нетрадиционных источников с учетом естественно ресурсных, технологических, социально-экономических, управленческих и геополитических факторов. Очерчены пути развития разведывания, добычи, транспортировки, хранения и дистрибуции природного газа. Обоснована необходимость расширения и организационно-правового оформления международного сотрудничества с мировыми ТНК в этих сферах. Подчеркнута критическая значимость для Украины ведения активной политики энергоэффективности и газозамещения.

Ключевые слова: энергетическая стратегия; углеродные энергоносители; газовый рынок; энергоэффективность; газозамещение.

Shvydkyi Oleg,

Director of Subsidiary enterprise "Naukanaftogaz"

THE DEVELOPMENT OF GAS MARKET IN THE MODERN UKRAINIAN ENERGY STRATEGY

In this article the problems of Ukrainian gas market functioning in the context of efficiency, openness, transparency and international competitiveness criteria are being researched.

The potential of growing of own gas extraction from traditional and non-traditional sources (gas of deep marine shelf, tough rock, shale gas and coalbed methane) considering natural recourses, technological, socio-economic, managerial and geopolitical factors had been evaluated. Ways of exploration, production, transportation, storage and distributions of natural gas development are defined. Need of expansion, procedural and institutional cooperation with world multinational corporations in these spheres is proved. Special emphasis on effective functioning, technological and organizational modernization of national gas transmission system.

Active energy efficiency and gas-replacement policy is emphasized as the critical importance for Ukraine.

Keywords: energy strategy; carbonic energy resources; gas market; energy efficiency; gas-replacement.

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.

5. Добыча природного газа - глазами науки // Energy. Нефть & Газ. - 2013. - № 5. - С. 38-45.

6. Энергетична стратегія України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358>.

7. Закон України від 08.07.2010 р. № 467-VI "Про засади функціонування ринку природного газу" // Відомості Верховної Ради України. - 2010. - № 48. - С. 566.

8. Касич А. О. Газові ринки ЄС та України: сучасний стан і перспективи розвитку / А. О. Касич, Я. Ю. Яковенко // БІЗНЕС-СІНФОРМ. - 2013. - № 9. - С. 8-15.

9. Кулицький С. Про перспективи проекту газопроводу "Ямал - Європа-2" / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. - 2013. - № 13. - С. 34-42.

10. Мизина С. Будущее газового рынка: видение инвесторов / С. Мизина // Energy. Нефть & газ. - 2013. - № 4. - С. 38-47.

11. Національні пріоритети енергоефективності 2010 / [Стонгій Б. С., Кириленко О. В., Праховник А. В., Денисюк С. П., Буцьо З. Ю.]. - К. : Текст, 2010. - 580 с.

12. Перспективні напрями розвитку нафтогазової науки в ДП "Науканафтогаз" / [О. А. Швидкий, В. П. Гришаненко, Т. Є. Довжок та ін.] // Нафтова і газова промисловість. - 2010. - № 3. - С. 4-8.

13. BP Statistical Review of World Energy, June 2011. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2011.pdf.

14. BP Statistical Review of World Energy, June 2012. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/statistical-review-of-world-energy-2012.html>.

15. BP Statistical Review of World Energy, June 2013. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statisticalreview/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf.

16. Гриничий енциклопедичний словник / [за ред. В. С. Білецького]. - Т. 3. - Донецьк : Східний видавничий дім, 2004. - С. 490.

REFERENCES

1. Extraction of shale gas in Ukraine: Prospects and Challenges, *Verkhovna Rada of Ukraine, official web portal* (14.06.2013), available at: <http://portal.rada.gov.ua>. (ukr).
2. Hazizullin I. & Lozoyi L. (2001), Ukraine's gas market: Europeanization and the Russian factor, available at: http://www.eu.prostir.ua/files/1319138654656/Gas%20Options_ua_14_10%20%281%29.pdf (ukr.)
3. *Energy: Oil & Gaz* (2012), №4/7, pp. 66-71 (ukr).
4. *Energy: Oil & Gaz* (2012), №8/9, pp. 44-51 (ukr).
5. Natural Gas Exploration As Seen by Science (2013), *Energy: Oil & Gaz*, №5, pp. 38-45 (ukr).
6. Minister of Energy and Coal Industry of Ukraine (2013), available at: <http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358> (ukr).
7. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* (2010), № 48, p. 566 (ukr).
8. Kasych A. O. & Yakovenko Ya. Yu (2013), Gas Markets of EU and Ukraine: Modern State and Prospects of Development, *BISINESSINFORM*, № 9, pp. 8-15 (ukr).
9. Kulytskyi S. (2013), *Ukraine: podii, fakty, komentari*, № 13, pp. 34-42 (ukr).
10. Mizina S. (2013), Future of the Gas Market, as Seen by Investors, *Energy: Oil & Gaz*, № 4, pp. 38-47 (ukr).
11. Stognii B. S., Kyrylenko O. V., Prahovnyk A. V., Denysiuk S. P. & Butso Z. Yu. (2010), National priorities of energy efficiency 2010, Text, Kyiv, 580 p. (ukr).
12. Shvydkyi O. A., Hryshanenko V. P., Dovzhok T. Ye. (2010), *Naftova i hazova promyslovisht [Oil and Gas Industry]*, № 3, pp. 4-8 (ukr).
13. BP Statistical Review of World Energy (June 2011), available at: http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2011.pdf. (engl).
14. BP Statistical Review of World Energy (June 2012), available at: <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/statistical-review-of-world-energy-2012.html>. (engl).
15. BP Statistical Review of World Energy (June 2013), available at: (engl).http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statisticalreview/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf.
16. Biletskyi V. S., ed. (2004), *Mining Encyclopedic Dictionary*, East Publisher House, Donetsk, p. 490 (ukr).

© Швидкий Олег

Надійшла до редакції 29.11.2013

УДК 657.633:[005:551:334.722.8]

ШУХМАН МАРІЯ,

кандидат економічних наук, доцент Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

ОБ'ЄКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В КОРПОРАЦІЯХ

У статті запропоновано й обґрунтовано об'єкти організації внутрішнього аудиту в корпораціях. На підставі аналізу, систематизації й узагальнення наукових праць було визначено види забезпечення (правове, організаційне, інформаційне, методичне, кадрове й технічне), розроблено схему організації суб'єктів (служби) внутрішнього аудиту (СВА) й організації процесу внутрішнього аудиту та представлено понятійний апарат.

Ключові слова: внутрішній аудит; організація внутрішнього аудиту; об'єкти внутрішнього аудиту; організація суб'єктів внутрішнього аудиту; організація процесу внутрішнього аудиту.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Глобалізаційні процеси та міжнародна інтеграція викликають нагальну потребу ефективного управління суб'єктами господарювання та запровадження адекватного внутрішнього контролю. Об'єктивна необхідність у цьому підтверджується наявністю в Україні підприємств, що мають складну організаційну структуру, займаються різноманітними видами діяльності та характеризуються об'єднаннями окремих бізнес-одиниць у корпорації. Успішне ведення бізнесу за таких умов неможливе без організованої системи внутрішнього контролю, зокрема підсистеми внутрішнього аудиту, яка б сприяла захисту законних інтересів власників капіталу та корпорації в цілому.

Міжнародний досвід формування концептуальних основ внутрішнього аудиту в бізнесі відбитий у більшості науково-практичних розробок представників англо-американської школи: Дж. Робертсона, Е. Аренса, Дж. Лоббека, Р. Адамса, К. Сазерланда, Р. Хермансона [1-3]. Викладені в цих роботах думки суттєво вплинули на результати дослідження проблем внутрішнього аудиту фахівцями-науковцями, які працюють на пострадянському просторі, - ми маємо на увазі публікації В. Д. Андрєєва, І. А. Белобжецького, Ю. А. Данилевського, Н. Дорош [4], В. П. Суйц, С. М. Бичкова, А. Терехова, Л. В. Сотникової, А. Кузьмінського [12], В. Сопко, В. Завгороднього [13], С. Я. Зубилевич, А. Редько, В. С. Рудницького [7], Л. О. Сухаревої та інших [8].

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.